

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

VIII. BIND. 1880—81.

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT I STIFTSBOGTRYKKERIET.

Om en befrygtet Landgang af fjendtlige Tropper i Thy og Vendsyssel 1609.

Ved Holger Fr. Rørdam.

De her meddelte Breve fra Aaret 1609 minde noget om den Landgang af skotske Lejetropper, som et Par Aar efter (1612) skete i Norge, og hvoraf den ene Afdeling fik den af Hr. Sinclars Vise noksom bekjendte tragiske Skjæbne, medens det lykkedes den anden Afdeling, under Munchhaven, at trænge igjennem til Sverig, for hvilket Riges Regning Tropperne vare lejede for at deltage i Krigen mod Danmark¹⁾. — I de to første Breve er der Tale om lignende til Sverig bestemte Lejetropper fra England; i de sidste handles om en befrygtet spansk Armada — hvad atter stod i Forbindelse med de vidtudseende politisk-religiøse Planer, som Spanien den Gang antoges at nære mod de nordiske Lande²⁾.

Hvad her meddeles, kan tjene til dels at stadfæste, dels at modificere den Beretning, som Slange har i sin Christian IV.'s Historie, S. 255, hvilken jeg finder Anledning til her at aftrykke, da den neppe er tilgængelig for de fleste af dette Tidsskrifts Læsere. — Slange beretter da følgende under Aaret 1609:

»Noget førend St. Hans Midsommers Tider landede et Svensk Skib formedelst Storm paa et meget usædvanligt

¹⁾ Se F. H. Jahn, Historie om Calmarkrigen, S. 212 ff.

²⁾ Om disse Planer findes et mærkeligt Brev fra 1608 meddelt i Kirkehist. Saml. 3. R. I, 636—8. Jvfr. min Kbhvns. Univ. Hist. 1537—1620, II, 160, og de der citerede Kilder.

Stæd under Jylland ved Thy, hvilket indehavde hen imod 600 Engelske og Skotske Soldater, som Kongen af Sverrig hafde ladet værfve. I Begyndelsen brugte dette Folk vel nogen egensindig Frihed; men Amtmanden viiste dem strax dend Maade, som de burde at holde og leve med udi et fremmet Land, saa at de bløve nødt til at holde sig inden deres Leyer under Tælte ved Strandsiden, indtil der kom Befaling fra Kongen, hvorledes med dennem skulle forholdes. Omsider bekom de Forlof at maatte gaae til Tisted og derfra til Aalborg, hvorfra dennem gaves Tilladelse at fragte Skibe, derfra at fare til Elfsborg. De bleve saaledes oppassede paa Veyen, at de torde ikke røre en Kylling udi en Bondes Gaard, og de maatte betale, hvad de hafde fornøden. Af disse finge mand at høre, at der vare fleere paa samme Maade fra Skottland ventendes; hvilket gaf Aarsag til, at Bønderne udi Wensyssel bleve befalede at holde flittig Strand-Vagt; saa og alle vegne imod Sø-Kanterne, hvor Skibe kunde anlægge, at opsætte Bafner, som de skulle antænde, naar de saae eller mærkede nogen paa u-sædvanlige Stæder at ville hafne eller lande. Det varede dog ikke længe derefter, førend der igjen kom tvende andre Skibe opfyldte med Folk, som et par Dage efter hinanden seylede af og til under Landet paa dend Vestre Kant, og pæylede her og der Dybet og Grundene, saa vit de kunde komme. Men da de saae Almuen at samle sig med Vaaben og Værge, seylede de hasteligen derfra: Hvor de siden landede, spurtes ikke«.

»Dend samme Anstalt, som blef giort udi Jylland med Strand-Vagt og Bafner, blef og giort udi Norge; hvor de blef befalede, at de skulle tage vare paa Spanske Skibe, som skulde have udi sinde at lande enten paa de Norske eller Svenske Kuster. Anledning til denne Varetægt gaf dend Svenske Befalingsmand paa Elfsborg ved Nafn Søfren Jensøn, som skref dend Danske Befalingsmand paa Bahuus Steen Madsøn et Bref til, hvorudi hand lod hannem viide, at Kong Sigismund udi Pohlen hafde besøgt Kongen af Spanien om Hielp og Undsætning imod Sverrig og Rusland; hand forsikrede hannem ogsaa i samme Bref, at en Spansk Flode var visseligen udi vente. Paa det saadan hans Advarsel kunde finde desto større Troe, sendte hand med Brevet en Udskrift af et Bref, som en Jesuit udi Prag hafde skrevet til en stor

Herre udi Pohlen, med Underretning om alle forreskrefne Sager. Kong *Christian* ville vel ikke sætte nogen Troe dertil udi Begyndelsen, men tog det op for noget opdigtet Snak, der med enten at spilde dend Fortroelighed, som var imellem hannem og Pohlen, eller og for at besmykke Kong Karls Forhold med de fremmede Tropper, som saaledes u-advaret hafde landet paa Jylland. Ikke desto mindre holdte hand det nødigt at være aarvaagen og sin Post vel at oppasse«.

Saa vidt Slanges Beretning. Her følger nu Brevene, hvoraf han tildels har øst sin Kundskab om disse Forhold.

1.

Jørgen Lunge fik Brev, nogen Soldater, som der under hans Len skal være landede, anrørendes.

Christian 4. Vor Gunst tilforn. Vid, at eftersom du underdanigst begjærer at maa blive forståndiget, hvorledes du dig skal forholde med de engelske Krigsfolk, som der under dit Len skal være landet, da bede vi dig og ville, at du strax alvorligen paalægger og befaler deres Capitain, at de over Landet begive dennem strax iligen til vor Kjøbsted Thisted, og siden til Vands ned til vor Kjøbsted Aalborg, hvor de siden kunne fragte sig Skibe over til Elsborg, eller og hvor de dennem henagte, altsammen paa deres egen Bekostning; saa fremt de betyngte nogle vore Undersaatte, enten Borgere eller Bønder, der da ikke over dennem skal blive straffet, som vedbør; havendes udi Agt, at de iligen komme afsted. Dermed etc. Hafniæ den 26de Junii Ao. 1609.

Jydske Tegnelser V, 474.

2.

Jørgen Lunge fik Brev, Bønderne, som udi hans Len have gjort Opløb paa Strandbakkerne imod nogle Krigsfolk, anrørendes, saa og over en Bonde, som trende bundne Soldater havde ombragt, at lade ske, efter foregaaendes Dom, Execution.

Christian 4. Vor Gunst tilforn. Vid, at eftersom du os underdanigst lader andrage og tilkjendegive, hvorledes

Bønder og menige Almue der udi dit Len nu nyligen skal have gjort et Opløb og dennem paa Strandbakken forsamlet, udaf Aarsag at der sammesteds er bleven spargeret, der under Landet at løbe nogle Orlogsskibe med Krigsfolk beladt, som skulle ville gjøre Landgang; endog sligt saa udi Sandhed at være ikke er bleven befundet, da derefter er blevet randsaget. Og midlertid samme Forsamling er sket, skulle Bønderne have bundet de engelske Soldater, som for nogen Tid siden forleden der under dit Len ere indkomne, hvorudover en modtvillig Kompan af Bønderne trende af forskrevne bundne Soldater mordersker- og tyranskervis skal have omkommet. Med underdanigst Begjæring at maa blive forstændiget, hvorledes du dig derudinden skal forholde. Thi bede vi dig og ville, at du med største Alvorlighed menige Bønder der udi dit Len lader foreholde og formane, at dersom herefter nogen slig Handel sig kunde tildrage, at man enten fornem Orlogsskibe udi Søen eller anden slig Tilfald, at Bønderne da ere fortænkt udi, strax og uden al Forsømmelse dig derom først at tilkjendegive, førend de dennem noget enten paa Strandbakken eller andre Steder foretage; siden haver du enhver dennem paa de Steder at lade forordne, som den Fornødenhed tilsiger, havendes derhos med alting der udi Lenet den tilbørlige Indseende, som vi dig naadigst tiltror. Belangendes den Bonde, som bemeldte trende engelske Soldater ynkeligen og morderskvis skal have ombragt og affivet, den skal du med første Lejlighed (efter at vi saadan hans modtvillige Bedrift ingenlunde ustraffet ville lade passere) for samme begangne Daad for sin tilbørlige Dommere lade tiltale og forfølge, og siden efter Dommens Indhold over hannem lade ske Execution. Dermed etc. Hafniæ den 11te Julii 1609.

Jydske Tegnelser V, 475.

3.

Manderup Parsberg og Jørgen Lunge finge Brev belangendes god Varetægt ved Strandsiden, enhver dennem udi sit Len, at skulle lade holde.

Christian 4. Vor synderlige Gunst tilforn. Vider, at eftersom vi udaf adskillige Rygte og Tidinge naadigst komme

udi Forfaring, hvorledes udi Hispanien skal ligge en stor Krigsarmada færdig, som kanske, naar den kom udi Søen, sig saa snart noget fjendtligervis at foretage skulde lade fordriste paa vore Lande og Riger, som paa nogen anden Provins; hvilken vores Mening og dermed bekræftiges, at der under vore Lande Thy og Vensyssel skal være set nogle Orlogsskibe udi Søen, som have holdt af og til, formodentlig af den Aarsag, at de vilde udkundskabe Dybet, saa de siden desbedre, vore Riger til Skade, kunde gjøre nogen Landgang. Da efter saadan Lejlighed bede vi eder og alvorligen befale, at I langs ud ved Strandsiden der udi eders Len lader have flittig Varetægt og Indseende, og til forefaldende Lejlighed lader gjøre den Anordning, om Behov gjordes, som vi eder naadigst tiltror; saa vel som og med allermuligste Flid lader udkundskabe med største Alvorlighed udaf hvis Folk, som enten formedelst fersk Vand at hente, fersk Mad at købe, eller udaf andre slige Aarsager bevæget, kunde hænde der under Lenet at komme udi Landet, eller og om det ved en anden Behændighed ske kan, hvis dennem om samme Armada er vitterligt, hvor¹⁾ da dertil kommer, at de paa saadanne usædvanlige Steder søge Land, hvorhen de dennem agte, og ellers om hvis Skibe og Flaader der er udi Søen dennem kunist²⁾; og at I siden om Alting indskikker fuldkommen Relation og Besked udi vores Kancelli. Dermed etc. Hafniæ den 16de Julii Ao. 1609.

Jydske Tegnelser V, 478.

4.

Brev fra den svenske Lensmand paa Elfsborg til den dansknorske Lensmand paa Bahus.

Minn naboerlige och wenliche helsenn medh Gudh alzmechtigh altijdh till förennde. Käre Steenn Mattszonn, naboe och synnerlige godhe wänn. Jagh betacker eder ganske

¹⁾ D. e. hvorledes.

²⁾ Meningen er: hvad der er dem bekjendt om Skibe og Flaader, som ere i Søen.

wenligenn för alt gott beuist, dett ieg med all naboerligh willigheetz gierne forskylle will vthj huadh måthe ieg kann.

Käre Steenn Maadtsonn, naboer och synnerlige godhe wänn, jegh hafuer bekommitt eder schriftelige swar på dett ieg senaste skreff idher till, derfore iegh eder wänligenn betacker. Och såsom [i] vthj eder skrifuelse vttlofue, att så snart i nogett wist kunne fornimme, så wele i gifue migh der om tilkenne, så ær ieg och ofuerbödigh dett samme att göre eder igienn, och så snart mig någre ytterligere tijdender om samme Spanske Armada komme tilhonde, will iagh strax låthe'eder der om wethe. Och måge i idher wist ther på forlåtthe, att någet brygges, ehuru thet och kann blifue stält i wärcket, som är icke mindre achtet Danmarck änn Suerigie. Menn migh hoppes egenom Gudz nådige tilhielp, att the skole drike dett sielfue wtt, som the hafue achtet andre. Mann hafuer wisze kunschaper, att konungen i Hiszpanienn will hielpe konungen i Pålenn till dett Muskouske herredömitt. Menn huar konungenn i Pålenn blifuer Ryszlandh mechtigh, då schole i fornimme i sanningh, att thet inthet blifuer Danmarkz och Noriges Crono myckit till gagn, ehuru man dett nu achter, lyke som thett inthitt skule hafue opå sigh. Ty konungenn i Hiszpanien och konungenn i Pålenn the tiggie både i enn säck. Männ min nådigste konungz och herres folch, som h. k. mt. hafuer sendt storfurstenn i Rysland tilhielp, the hafue allerede egenom Gudz nådige tilhielp så myckit i Ryszlandh vthrettet, at the hafue någre tusendh Pålacker nidherlagt, thagit them stycker och fhaner ifrånn, bekommitt ofuer någre hundrede fånger, ther egenom många steder och slott ähre faldne storfursten Wasily Jwanowitz till igienn, som tilforennde hafue holit med Pålakerne. Gudh wärdiges ähnu widere framgångh och lycke förlähne emott thenn papistiske hoopen, huilke all theres rådth och anslagh derhadann stelt hafue, att the theres forgiftige läre och falske Gudz tienst så wäll vthj desze nordlensche landh och konungerryker, som ofuer heele werdenn vttspredie och komme osz vnder påfuens ook och trelldom igienn, dett Gudh osz nådeligenn före beuare. Och paa thet i skole see, att thet är theres fulkomblige meningh, och att the så well medh Danmarck som Swerige thet i acht hafue, så sender ieg eder en wisz copie af itt breff, som en jesuwit från Pragh hafuer skrifuit enn sin medbroder

till vthj Pålenn, der af warde i sielfue saningen förnimmes¹⁾. Huilcket ieg eder käre Steen Maadtszenn, godhe wän och naboer, vthj enn wällmeningh icke hafuer welet förholle. Befaler eder med alt thet, eder kirt er, Gud alzmeethigh. Aff Elkzborgh denn 28 Julj Åhr etc. 1609.

Söffrinn Jönsson.

Udskrift:

Koning. Maytz aff Danmarckz betrodde mann och ståt-hällere på Bahuus och öffuer thet lehn, erlig och welbyrdig Steenn Maadtszonn²⁾ till Rönöholm, minn käre naboer och synnerlige godhe wänn, ganske wenlig.

Paategning:

Indleffuerett vdj k cantzlj vdj Kiöpnehaffn, den 7 Augusti anno 1609.

Original med Seglet, i Gehejmearkivet. Dette Brev er ogsaa indført i den officielle Kopibog, Svenske Acta for Aarene 1601—1611.

5.

Bønderne udi Vendsyssel finge Brev, Vagt ved Strandsiden at holde anrørendes.

Christianus quartus. Hilse eder alle Bønder og menige Almue, saa [vel] de gejstlige og Adelens, som vore og Kronens Bønder og Tjenere, ihvosomhelst i tjene eller tilhøre, aldeles ingen undtagen, som bygge og bo over alt vort Land Vendsyssel, evindeligen med Gud og vor Naade. Vider, at eftersom vi naadigst komme udi Forfaring, hvorledes paa adskillige Tider og Steder sig der under Landet skal lade se en Antal Skibe med Krigsfolk bemandede, som dennem undertiden skulle lade formærke, ligesom at de ville lade med deres Espinger sætte Folk udi Lande, muligt til den Ende at de ville tilføre vore Riger og Lande og des Indbyggere nogen Skade. Da paa det med altingeste kan haves des bedre Indseende, saa at vores Undersaatter ingen uforvarende Skade skulle blive tilføjet, forarsages vi indtil paa videre

¹⁾ Det kan neppe være tvivlsomt, at derved menes det ovenfor S. 249 Note 2 omtalte Brev.

²⁾ Laxmand.

Besked paa Strandsiden at lade holde Vagt, som det sig bør. Thi bede vi eder, ville og hermed hver særdeles strengeligen og alvorligen byde och befale, at naar I af os elskel. Manderup Pasbjerg, vor Mand, Raad og Embedsmand paa vort Slot Aalborghus, eller hans Fuldmægtige blive tilsagt, I da ere fortænkt udi, uden al Undskyldning, saa mange enhver Dag og Nat bliver tilnævnte, at lade eder finde og holde Vagt paa de Steder, han eder lader henordne, anseendes derudinden eders egen og eders fæderne Riges Gavn og Bedste. Saafremt i herudinden findes modvillige og forsømmelige, I da ikke derfor ville stande til Rette og straffes, ikke aleneste som de, der vores udgangne Breve og Mandater ikke agte eller efterkomme ville, medens ogsaa som de, der forarsager deres egne Fædernelands yderste Skade og Fordærv. Her efter sig enhver og en skal vide at rette og for Skade at tage vare. Ladendes det ingenlunde. Hafniæ 1 Septembris 1609.

Jydske Tegnelser V, 483.

6.

Manderup Parsbjerg fik Brev Vagten ved Strandsiden at lade forkynde.

Christianus quartus. »Vider, at eftersom vi efter denne Tids Lejlighed eragter raadeligt at være, at paa Strandsiden over alt Vendsyssel holdes Vagt,« — da har Kongen ladet udgaa et Brev til Bønderne og Almuen dersteds om denne Vagt, hvilket Brev sendes herhos til Publication; han skal nu med Flid forordne, »at der bliver holden Vagt paa de Steder og med saa mange Folk, som I kunne eragte det at gjøres Behov, dog at Bønderne det allermindste muligt dermed bliver betyngtet, og at med samme Vagt at holde ikke længer varer, end at I kunde betænke, at formedelst Vintrens Skyld ingen ydermere Fare kan være at forvente.« Hafniæ 2 Septembris 1609.

Jydske Tegnelser V, 484.